

Mihály János

BOSZORKÁNYOK, BÚBÁJOSOK
UDVARHELYSZÉKEN
A XVII. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

A fejedelemségkori udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvekben, más irányú kutakodásunk során számos olyan peres esetben „botlottunk”, amelyek segítségével betekintést nyerhetünk a korabeli székelyföldi néphit világába.¹ Az általunk kiszemelgetett és alább közölt adatok legtöbbje a boszorkányhitre és annak motívumaira világít rá. A perekből megtudjuk, hogy a boszorkánysággal vádolt nők Székelyföldön elsősorban a gyógyítás és a rontás „tudói” voltak, részint bizonyos természetfeletti képességekkel rendelkeztek. Leginkább a bűbájossághoz, a már említett rontáshoz (kötéshez és oldáshoz,² éjszakai megnyomáshoz), igézéshez (szemmel veréshez), szerelmi praktikákhoz, mérgezéshez, valamint a jövendöléshez „értettek”. Voltak köztük természetfeletti lényt (lidércet = démont, kísértetet), „ördögzeretöt” tartók, s olyanok is, akik a tanúvallomások szerint a társadalmi normákat az átlagnál könnyebben szegték meg (pl. paráznaság bűnébe gyakran beleestek). Az iratokban elvétve „éjjeljárókról” (vérszívó boszorkányokról) és „nézőkről” (látókról, jósokról) is olvashatunk.

Ugyanakkor a törvénykezési jegyzőkönyvekből az is kiderül, hogy gyakran ártatlanul illettek boszorkányság, bűbájosság (ördöngösség) vádjával egyes nőszemélyeket (pl. bábákat, gyógyító asszonyokat) az alkalmi perpatvarok során, akiknek nem volt más „bűnük”, csak talán annyi, hogy ismerték a beteg ember vagy állat gyógyításának (orvos-

1 Az eredeti jegyzőkönyvek mai őrzési helye: a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Hivatala. F 16 Udvarhelyszék Levéltára (a továbbiakban USZL). Protocolumok II.

2 E képesség – amelyet a magyar népi hitvilág elsősorban a boszorkányoknak tulajdonított –, „*lényege az az elképzelés, amely szerint valamilyen csomó vagy hurok kötésével egy jelen nem levő személynek valamilyen testrésze vagy valamilyen testi vagy szellemi funkciója megköthető, elköthető. Ennek megfelelően bizonyos bajokat távolról, rontás szándékával végzett kötés eredményének tartották.*” Ezeket a bajokat gyógyító oldással próbálták helyrehozni. *Magyar Néprajzi Lexikon*. Főszerkesztő: Ortutay Gyula. Harmadik kötet. K–Né. Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó, 316. (a továbbiakban MNL)

lásának, népiesen *urusolásának*) fortélyait. A „patikájuk” pedig a saját virágos- vagy veteményeskertjük, valamint a mező és az erdő volt. A rosszindulatú rágalmazás, szidalmazás esetén a sérelmezett (akire rá akarták sütni a boszorkányság bélyegét) becsületén esett csorba kiigazításáért ugyancsak a szék tisztjeihez fordult jogorvoslatért („*törvényt kért*”), s az eljárás során az általa megnevezett tanúk vallomásával bizonyította ártatlanságát. Természetesen a vádlónak is bizonyítania kellett állításának hitelességét, ellenkező esetben őt büntették meg. Akire viszont sikerült rábizonyítani a boszorkányságot, a korabeli szóhasználat szerint „*tüzet érdemelt*”.³

Néprajzi adalékként megemlítjük, hogy a múltban a „*kócos, rendetlen, ványadt fehérszemélyt*” Udvarhelyszéken is böjti boszorkánynak nevezték, csúfolták, hasonlóan ahhoz a nőalakot (öregasszonyt) formázó rongy- vagy szalmabábuhoz, amelyet a folkloristák szerint régen sok helyen, farsang végén vagy böjt elején, a farsang „eltemetése”, a tél „kiüzése” alkalmával szoktak szimbolikusan elégetni vagy „kihordani” a faluból.⁴

1631. április 28-án szentmártoni Demjén János vallotta, hogy a felperes Bence Ferencné és az alperes Sata Balázs közti, tettelegesséig fajult konfliktus során az asszony hozzá ment panaszra, s „*hát olyan rút, mint egy beöyti bozorkanj, véres, sáros, mondá, hogy Sata Balázs cselekedte.*”⁵ 1642. november végén egy másik tanú, Antal Péterné Erzsók, vágási szabad személy vallotta, hogy Lajos János részegen azt mondta „*vala Kovács Péternének, nám úgy ülsz, mint egy beöyti Boszorkanj*”.⁶

Még mielőtt a jegyzőkönyvekben fellelt konkrét boszorkányos esetekre rátérnénk, megemlítjük, hogy természetfeletti képességű (a közönséges emberek elől elrejtett dolgok, vagy a jövő „látására” képes) udvarhelyszéki jövendőlkőről Szamosközy István (1570–1612) történetíró is megemlékezik Erdély múltjáról készült feljegyzéseiben. „*Székelyföldén, Udvarhelyszékben, Szentmihály nevű faluban lakik egy sánta leány*

3 USzL. II/16. 86.

4 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. Anyagát gyűjtötte és szerkesztette Szabó T. Attila. I. kötet. A–C. Bukarest, 1975, Kriterion Könyvkiadó, 1058. (a továbbiakban EMSZT); *A Pallas Nagy Lexikona*. Lásd: <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/015/pc001564.html>; MNL. V. (Szé–Zs). 1982. 241–242.

5 USzL. II/11. 439.

6 Uo. II/19. 376.

– írja 1603-ban –, *kinek Borbála neve, úgymint ötven esztendős agg leány. Ennek anyja is vagyon, oly vén, hogy egy helyből másba alig mehet.*” Ez a lány állítólag Székely Mózes fejedelemnek is megjósolta 1603-ban „*hogy Brassónál kell el vesznie mind hadastul*”, mire a fejedelem máglyán való elégetéssel fenyegette meg („*megládd, hogy ha igazat nem mondasz, mihelt visszajövök, megégettetlek*”).⁷ 1604-ben a jövendőmondó sánta lány „*az németeknek az magyarokkal való egyenetlenségeket is megjövendölte, egy holnappal az előtt circiter [körülbelül], mikor az erdélyi hadat ki indítának Várad fele*”. Sőt a korabeli politikai és katonai erőviszonyokba is „beleszólt” közvetve. Ugyanis óva intette a székelyeket, hogy ebben a konfliktusban ne a Habsburgok oldalára álljanak („*mondta volt nekik, hogy vesztég legyenek, mert nem jól járnak, ha elmennek, és Bocskay ellen támadnak*”). A székelyek pedig „*gondolkodván magokban, és össze szólalkozván ezen, megegyeznek, hogy el ne menjenek.*” A táborból mind eloszlottak és hazamentek, így járulván hozzá Bocskai erdélyi fejedelemmé választásának kedvező körülményeihez.⁸ Szamosközy egy más, jövendőző, „igen vén”, siket asszonyról is beszámol, aki a földbe rejtett kincs meglátásának képességével rendelkezett. Feljegyzésében leírja, hogy Kolozsvárra is felvitték az öregasszonyt földbe ástott „péNZ nézni”, de az megmondta, hogy mivel a pénzt „*az ördögök nevébe rejtették el*”, soha nem fogják megtalálni. A történetíró szerint ennek az asszonynak tanítványa volt az udvarhelyszéki „*szentmihályi Borbála leány*” is.⁹

A korabeli székely népe sszeírásokban (Udvarhelyszéki nincstelenek és zsellérek jegyzékében) is találunk egy rövid utalást a boszorkányok „tevékenységére”. Az 1614. évi Bethlen-féle lustrával egybekötött jegyzékben a kissolymosi családfők között Barabás Jakab drabant neve után azt olvashatjuk, hogy nincstelen, mert a boszorkányok nyomorékká tették („*Barrabás Jakab n. [nihil habet = semmije sincs]. Drabant volna, de igen nyomorult, az boszorkányok meg veszték*”).¹⁰

7 *Magyar nyelvű kortársi feljegyzések Erdély múltjából.* Szamosközy István történetíró kézírata. XVII. század eleje. A nyelvemlék betűhű átírata bevezetéssel és jegyzetekkel. Közzéteszi és a jegyzeteket írta E. Abaffy Erzsébet és Kozocsa Sándor. *A Magyar Nyelvtörténet Forrásai* 2. szám. Magyar Nyelvtudományi Társaság Budapest 1991. 112.

8 Uo. 112., 136.

9 Uo. 136.

10 *Székely Oklevéltár.* Új sorozat. IV. *Székely népe sszeírások 1575–1627.* (A tavábbiakban SzOkl. ú. s.) Bevezetéssel és jegyzetekkel közzéteszi Demény Lajos. Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadása. Kolozsvár, 1998. 548. Az adatot először Szabó

Most pedig nézzük azokat a törvénykezési jegyzőkönyvekből általunk kiválogatott peres eseteket, amelyek az udvarhelyszéki bűbajosokról, boszorkányokról, illetve boszorkányos praktikákról, kuruzslásokról, stb. szólnak.

1616-ban Mindenszentek napja (nov. 1.) körül a felperes farcádi Kovács Gergelyné Orsolya asszony lányával, Dorottyaival egyetemben, perelte a leendő vejét, a lengyelfalvi, de Farcádon lakó Mihály Ferencet, mert az azt mondta felőle, hogy ágyába, a derékáljba „fw gyiwkeret” (fűgyökeret) tett. Lányát pedig kurvának szidta, aki a férjjelölttől, e méltatlan szavak hallatán rögvest úgy elidegenedett, hogy „*mindjárt meg mondta szembe, hogy hozzá nem megyen*”, noha annak előtte neki volt ígérve „*Isten parancsolattya szerént való házasságra*”. Mikor a gyökérnek az alperes ágyába való tétele felől a hír Orsolya asszony fülébe jutott, azon nyomban „*törvényhez indítá az alperest*” és a törvény előtt megmondta neki, hogy amíg kettőjük között rágalmazás miatt a per folyik, a lányáért ne menjen. A leendő vej válaszul elmondta, valóban talált egy gyökeret az ágyában, ami miatt „nyomorúsága” is esett. A gyökeret ott nyomba megmutatta a felperesnek, mondván, valaki az ágyába tette, de ő azt nem mondta sem akkor, sem másszor, hogy azt Orsolya asszony cselekedte volna. Sajnos a per során bevett tanúvallomásokból nem derül ki, hogy a gyökér melyik növény része volt, sem az, hogy ki és milyen szándékkal tette azt az alperes ágyáneműjébe.¹¹ A gyökér viszont, mint a boszorkányos praktikák nélkülözhetetlen kelléke, még számos peres esetben előfordul, akár csak a mindenféle anyagból készült kötés (vagy csomó), amelyet a megátkozni kívánt személy közelében helyeztek el, valamint a bogozott cérna is.

T. Attila tette közzé 1975-ben. Lásd: EMSZT. I. 1042. Az adat, Kiss András és Pál-Antal Sándor által feltárt sok más adattal együtt belekerült a magyarországi boszorkányság forrásainak kataszterébe és atlaszába 1408–1848. (Szerk. Tóth G. Péter). MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest – Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém. 2000. Lásd: <http://www.vmmuzeum.hu/boszorkanyperek/>

11 USzL. II/4. 341–341.; Talán a maszlagos nadragulya (népies nevei: farkas cseresznye, mérges cseresznye, veszettfü, ördögbibirkó, ördögbogyó) gyökeréről van szó. Kubinyi Ágoston idézve: „Szükség még itt említeni, hogy a babonás régiebb korban (melly hála istennek! józanodó népünk világosb eszével most már meg nem fér) a csalók e növény részeiből boszorkányírt, lidérczsirt; kanördöghajat vagy kenőcsöt készítettek.” In *Magyarországi mérges növények. Alsóbb osztályú, kivált nép iskolák számára.* Irta Kubinyi Ágoston. Budán, a Magyar Kir. Egyetem Betűivel. 1842. 39.

1620. március 30-án Sükőben a Nagy András házában 11 tanút hallgattak ki, sükői nemes Orbán János és farcádi nemes Lajos Antal, mint fogott bírúk, Háromszéki Jánosné „bűvös-bájossága” és az udvarán, egy fán talált kötések felől.

Lajos Ferenc sükei lófő vallomásából kiderül, hogy Kis Tamás menyegzőjekor, amikor egy kupát [mások szerint kannát] akartak „megmosítani”, amely Háromszéki Jánosnéé volt, egy bogos cérnát találtak benne, s mivel nem tudták, hogy az mire való, nyomba a tűzbe vetették. Mikor rákérdeztek, Háromszéki Jánosné Borók azt mondta, hogy „*olvasónak [= rózsafüzérnek] tartotta.*” Lajos Ferenc látott egy „köteléket” is, „*mely szöszebe vala cérnával tekerve, mely igen büdes*” volt. Szalonnabórt, sárogot (= sarat, agyagot), szalonnát, füvet („*mintha szegfű virág lett volna*”) kötöztek bele. Ezt a Háromszéki János „életin” (telkén) találták egy gyümölcsfán. A bűbájossággal vádolt asszony szerint az ura kötötte oda a szarkák ellen („*zaspát csinált az szarkáknak bele az ura.*”).¹² Kis Tamás sükei lófő az „*almafán két kötést látott szöszeben tekerve*” a szóban forgó telken, melyeknek egyikét náluk vitték átvizsgálni, s az szerinte is „*igen büdes volt*”. Szalonnát látott benne és fűgyökeret. András Mártonné Anna asszony vallomásában visszaemlékezett, hogy Háromszéki Jánosné régebb (mintegy 25 esztendője), mikor Csíkból hazaköltözött, egy „kötelékben” az anyjának is adott „valamit”, meghagyva, hogy el ne veszítse. Megkérdezték, hogy „*ha arany vagy pénz*”, mire Borók azt válaszolta, hogy az aragnál is jobb. Azután egykor a kötés a kezébe kerülve egy késsel fejtett belőle Nagy Bécsi Pálné előtt, s a „*pislennek*” (= csirkének) adta próbából, „*ha meg halna vele, de semmi nem lelé.*” Kérdezte Borókot is felőle, s azt mondta, hogy az „*hidegleléstől való volt*”. Máté István sükői lófő is látta az almafáról levett köteléket, és a kannában hozott cérnát is („*Azon harminc bog vala, s a tűzbe veték*”). Az almafáról levett kötést Király György, volt sükői bíró kezéhez adták, aki szerint abban „*szalonnabőr és fűgyökerek valának.*” Ha hinni lehet a tanúként megidézett személyek vallomásainak, Háromszéki Jánosné Borók értett a férfierő megkötéséhez, és paráznsága is közismert volt. Bécsi Pálné Anna, Kovács Gergely házában lakó zsellér asszony eskü alatt vallotta, hogy az ura,

12 A mérgező fehér zaspárol (latinul *Veratrum album*) van szó, amelynek magjától a szarkák elpusztultak. Lásd: http://naturportal.hu/gyogynovenyek/feher_zasp

néhai Bécsi Pál „*egy néhányszor kérkedett vele, hogy Háromszéki Jánosnéval vétkezett*”. Lajos Ferenc lófő Bécsi uram trágár dicsekvésére szó szerint emlékezett („*Hallottam, hogy azt mondotta... Segesváratt elől s hátul úgy meg tettem neki [mármint Háromszéki Jánosnénak], hogy ugyan locsogott az esse [= ilyen-olyan] kurvájának.*”). Egy másik tanú, István Györgyné Anna asszony vallomásából megtudjuk, hogy a búbajosnak tartott Borókot egy ismerőse, Horvát Ilona nevű, azért szidta, mert „*egy kis csonkot*” ásott az ajtójuk alá. A tanú azonban nem tudta megnevezni, hogy az mi is volt pontosan („*nem tudom gyökére, vagy mi vala*”).¹³

1623. szeptember 4-én kelt rövid jegyzésből az derül ki, hogy a felperes Maróti György úgymint széki tiszt az alperest, [kobátfalvi] Kandó Pálné zsellér asszonynak¹⁴ a lányát [Borókot], méreg „csinálásával” vádolta. A Szék arra utasította a felperest, bizonyítsa meg, hogy az alperes „*asszonyokat is intett arra, hogy ha urokat nem szeretik, olyat csinál, mellyel meg halnak, mert adott egyszer is egynek s az is meg holt*”, s hogy „*az lábasbeli étető állatot ő csinálta*”. Az alperesnek a maga védelmében azt kellett bizonyítania, „*hogy senkit is arra nem intett, hogy ő vele étetőt csináltasson, az lábosbeli étetőt sem ő csinálta*”.¹⁵ Kandó Pálné lányára, Borókra, írásunk végén még visszatérünk...

1624. december 11-én a lengyelfalvi nemes Orbán Péter kérésére elrendelt vizsgálat során kihallgatott tanúk vallomásaiból ugyan lengyelfalvi Gergely Erzsók leányzóról derült ki, hogy csúf beszédű, szitkozódó, mocskos szájú. Többek közt a már megírt Orbán Pétert „*dühös ebnek*”, „*dühös lélek kurvának*”, „*véres szájúnak, tolvajnak*” stb., feleségét pedig „*vásott valagú kurva nőnek*” szidta. A szitkozódása hátterében az állt, hogy Orbán uram a lányt korábban paráznaságáért megverette. Lengyelfalvi Simó Ferenc veres drabant vallotta: „*Az me[nyyi] gyermeke volt Erzsóknak, annyi feslett életét tudom, gyermeke penigh négy volt, ki nem igaz urától valók voltak*”. Ugyan lengyelfalvi Nagy János veres drabant hallotta, hogy paráznaságáért Erzsókot a pellengéren megverték. Mind e mellett, a vallomások szerint nemcsak parázna, hanem búbajos is volt. [Kozma] Pál, Orbán Péter jobbágya úgy tudta, hogy [Szom]batfalvi Péter molnára Erzsókot „*büvös bájos-*

13 USzL. II/9. 71–72.

14 SzOkl. ú. s. IV. 554.

15 USzL. II/8. 476.

ságáért meg fogta vala el is [v]itte volt”. Török Jánosné Kata asszony azt hallotta Erzsók felől, hogy „nagy füvet tartott kertében”, de mi célból, azt nem tudta. Egy másik tanú, a Csenkér Ilona házában lakó Szász Mátyásné Zsófia zsellér asszony vallomásából azt lehet kihámozni, hogy Gergely Erzsók és anyja, Benes Gergelyné más asszonyt is (a Bokor János feleségét) tanítani akarta „valamire”.¹⁶

1626-ban böngözi nemes Farkas Ferenc, mint tiszt (alkirálybíró) és gyagyi nemes Pálfi Ferenc (a jobbágya, Demény Antalné képében) perelt egymással. Farkas Ferenc „fejére keresé” a szóban forgó jobbágyasszonyt, nemcsak azért, mert paráznaság vétkébe esett („éjjel más emberrel in loco delicti [= a tett helyszínén] az istállóban találtatott és meg fogatott”), hanem mert „bűvös bájosnak is” mondták. Az ügyben kilenc bencédi személy tanúskodott. Vallomásaikból az asszony házasságtörésére egyértelműen fény derül, a bűbájosságára kevésbé.

Gergely Tamásné Hedviga (50) hallotta, hogy hengegett az asszonyt elcsábító Albert István legényember a megcsalt férjnek, Demény Antalnak, „te bűdös szájú esse lélek kurva fia, akkor hálok az feleségeddel, mikor akarok, tégy róla, ha bánod.”

Firtos Ferencné Anna (25) tudta, hogy az asszony és a legény „gonoszul együtt éltek”. A legénytől hallotta azt is, hogy „együtt voltak az istállóban mikor meg fogták Demény Antalnét”. Akkor már „az tyúk szólt [= a kakas kukorékolt] vala, amikor ott meg fogták”, vagyis hajnalban történt a tettenérés.¹⁷

Daniel Jánosné Sára (40), Pálfi György jobbágy asszonya elmondta, hogy beszélt a fogságba vetett Demény Antalnéval, akitől megtudta: három esztendeig járt utána a legény, de ő csak az egyszer, a tettenéréskor vétkezett vele. Sára asszony vallomásából az is kiderült, hogy a vétkes asszony holmiját utólag átvizsgálták s „az kontyában találtak valami kötést”. Demény Antalné szerint öneki „azt Gál Mihályné adta vala azért, hogy” őreá „ne szólhassanak” (= ne rágalmazhassák).

Ráduly Jánosné Kata (40), Pálfi Ferenc jobbágy asszonya látta, „hogy Albert István úgy megharapta csókolásában Demény Antalnét, hogy ki jött orcájából az vér.”

16 Uo. II/8. 354–354.

17 Uo. II/10. 75.

Barta István, Orbán Péter jobbágya szerint a tettenéréskor „*az legény, Albert István, el futá; az asszonyt az ökör előtt*” ragadták meg az istállóban, aki „*hajadon fővel vala, csak egy zeke vala nyaka köriben*”. A tetten ért asszony próbálta menteni magát azzal, hogy őt a legény szülei hívták oda a fájós lábú ökrük gyógyítására, de a legény anyja, Albert Istvánné Anna, Gálfi Péter jobbágyasszonya ellene vallott („*Én az istállóban az ökör lába fogdosni nem hívtattam, sem az uram nem hitta, mert nekünk sánta ökrünk sem volt.*”), és ellene szólt az is, hogy kibontott hajjal szinte meztelen ment oda. Legalábbis a fogva tartója, László Péter bencédi bíró vallomásából ez derül ki („*mikor meg fogták [az asszonyt], akkor hajánfején [= hajadonfött] volt, mind főkötése, mindene az ágyában volt, övezetlen találták és másnap hozák utána az felső ingét is.*”¹⁸

1905 nyarán dr. Vass Miklós történész Udvarhelyszék (1876 után Udvarhely vármegye) levéltárában tett kutatásai alkalmával talált rá egy boszorkányper során felvett tanúvallatásra, amelyet 1906-ban egész terjedelmében közölt.¹⁹ A jegyzőkönyv szerint a vallató bírák 1630. június 23-án, Fenyéden, nemes Miklós Tamás házánál összesen öt máréfalvi tanút hallgattak meg, kik közül két 13 éves lány (Tiboldi Péter lánya, Anna és Lukács János lánya, Kata) bizonyult a legbeszédebbnek. A többi tanú semmi érdemlegest nem tudott az ügyben. A lányok vallomásaiból viszont kiderül, ha hinni lehet annak, hogy a máréfalvi nők egymást tanították a boszorkányságra: „*Hallottam Telekfalvi Imre leányától Margit-tól – vallotta az első tanú, Anna –, hogy Demjén Istvánnét Jakab Istvánné tanította a boszorkányságra. Azt is hallottam a Telekfalvi Imre leányától, Margittól, hogy meg mer eskünni, hogy az Nagy Pál leánya Erzsók boszorkány.*” Anna azt is látta, hogy a Lukács János lánya erszényében „*az nagy fülevél között egy fű gyökér vala*”. Kérdezte, hogy „*micsoda gyökér*”, mire Kata elmondta, hogy Nagy Pál lánya, Erzsók adta. Erre fogta Anna a gyökeret s elhajította.²⁰

A másik tanú, Lukács János lánya, Kata vallotta, hogy egyszer, mikor mutatta Erzsóknak: „*leány, né mint meg szipták az éjjeljárók a lábamat*”,

18 Uo. 75.

19 Vass Miklós dr.: Tanúvallatás egy boszorkányperben Fenyéden 1630. június 23-án. In *Ethnographia*, 17. évfolyam 1906 (Új folyam: II.), 253–254.; Komáromy Andor (szerk.): *Magyarországi boszorkányperek oklevéltára*. Budapest, 1910, Magyar Tudományos Akadémia, 100–101.

20 Uo. 253.

az azt mondta: „*azt bizony mi szíptuk meg, mert gyeket [?] főztünk véréből.*” Azt is mondta a lánynak Erzsók, hogy „*én tégedet is megtanítlak, csak tégy az rostában egy ecetet? (így) az magad sarudat, az cserepesnek az négy szegén való kormot.*” Mikor pedig Nagy Pál kertiben voltak, Erzsók megkerítette magát egy nagy „fülevéllel”, s elmondta, „*hogy egyik ajtó küszöb alá egy kutyafejet is ásott ő, de sok ideje annak.*”²¹

Utánanéztünk a Vass Miklós által közölt tanúvallatási jegyzőkönyvnek, de az eredetijét, sajnos, nem sikerült fellelnünk. Viszont az átnézett 1630. évi törvénykezési jegyzőkönyvek között több olyat találtunk, amelyek a fenti ügghöz kapcsolódnak. Az egyiknek az első lapjára felül rá is írták: „*Boszorkány dolga*”. Ebben 29 tanú tett vallomást a fönt már említett Demjén Istvánné boszorkánysága felől. Közülük 18 fenyédi, máréfalvi, bethlenfalvi személy, akik többnyire születésétől („*a levő napjától*”), gyermekségétől fogva ismerte (pl. fenyédi Mihály István felesége, Anna ölében is hordozta gyermekkorában), együtt nőtt fel vele, vagy szomszédságában lakott, az asszony „*boszorkányságát nem tudta, hanem emberséges embernek ismerte*”, vagyis ártatlannak vallotta őt.²² Tíz máréfalvi tanú terhelő vallomást tett ellene. Közülük Simon Péter (50) lófő tudta róla, „*hogy nyilvánvaló boszorkány*”. Oláh István „*lúdércet is látott egynéhányszor, hogy [az asszony] kertibe szállott*”. Tózsér Mihályné Borbála (28) azt vallotta, hogy társaival együtt „*az ő lábainak inait is megtörék, sok szegény embernek tötték nyavalyáját*” s „*azzal [Jakab Istvánnéval] is együtt látták kit meg égettek.*” Kata Mihályné (28) arra emlékezett, hogy egykor, mikor jöttek Demjén Istvánnéval a sokadalomból, az asszony „*egy huszonöt pénzes erszént vesztett el és abban ezüst gyűrűt*”, de nem azt bánta, hanem azt a „*kis viaszat*”, amit ugyanakkor vesztett el. Itt jegyezzük meg, hogy a viasz fontos kelléke volt a boszorkányságnak. Belőle készült az ellenség „*képmása*”, vagyis az a viaszbaba, amelyet aztán a boszorkány varázsláshoz felhasznált.²³ Kata Mihálynét „*az éjjeliek*” is „*igen meg szípták*”, szerinte az is az asszony „*dolga volt*”. Albert János (45) veres drabant „*arról tudta*”, hogy Demjén Istvánné boszorkány, hogy azt „*Jakab Istvánné is ki atta (= bevallotta), és az leány is [Nagy Erzsók] ki atta.*” Felesége, Margit gyermekgyilkossággal

21 Uo. 254.

22 USzL. II/11. 66.

23 Pivácsi István: *Boszorkányok könyve*. Budapest, 2006, Noran-Kiadó Kft. 89.

vádolta Demjén Istvannét és társait. Szerinte nekik két gyermeküket ölték meg a „boszorkányosok”. Tózsér András (40) lófő vallomásából arra következtethetünk, hogy Demjén Istvanné gyógyítással foglalkozó kenőasszonyként volt ismert, aki többek közt értett a kificamodott vagy eltörött végtagok helyreigazításához. *„Oda menék s mondám – vallotta a nevezett tanú –, hogy kenje meg az gyermekemet; s mondá, kenje az ördög; fél esztendeje vala, hogy sindik (= sinylódik) vala az gyermek és másnap fel kele és semmi gongya nem volt.”* Tózsér szerint az asszony a gyermeket az *„ördögökkel gyógyította meg”,* erről tudta ő, hogy boszorkány. Oláh Jánosné Zsigmond Anna (50) arról vallott, hogy hallotta Telekfalvi Imre lányától, *„jó szerencséje”* Tózsér Andrásnénak, *hogy Demjén Istvannét hívta gyermekét megkenni, mert már elvégezték volt [a boszorkányosok], hogy ha nem őt hívják, megölik a gyermeket [...].*²⁴

Egy nap múlva az egyik vádló, Tózsér András, máréfalvi „bizonyáságit” (= tanúit) újra kihallgatták s vallomásaikat jegyzőkönyvbe vették.

Oláh István (28), Mikó Ferenc jobbágy arról tudta, hogy *„nyilván való bűvös bájos Demjén Istvanné, [...] hogy az urának mikor fejér lábravalót adott, az szennyes lábravalót az ura fejébe vonta, bűvelt azzal is”. A tanú azt is „látta kétszer estve, mint egy kemény zúgással szállott tüzesen az udvarára az ludercz, ő tartotta.”* Albert Balázs leánya, Kata (16) más szava után tudta, hogy Demjén Istvanné *„nyilván való bűvös bájos boszorkány”.* Albert Jánosné Margit (40), akárcsak korábban, gyermekgyilkossággal vádolta a szóban forgó asszonyt és társait (*„az én gyermekemnek is a belit ők vonák ki, az mely asszonyt [Jakab Istvannét] megégettek az is azt mondta, hogy Demjén Istvanné vonta ki az belit.”*). Kata Mihályné Anna a kérdésben úgy vallott, mint korábban, de megtoldotta annyival, hallotta, hogy az asszony *„luderczet tartott.”*²⁵

1630. július 28-án Szombatfalvi János deák újabb 16 tanút hallgatott ki ebben az ügyben.

Zetelaki Farkas István (40) azt vallotta: *„Hallotta azt, mikor vallatják vala Jakab Istvannét, mondá, hogy Demjén Istvanné nagyobb vétkes nálamnál, és az Nagy Pál leánya; azt nem bántják.”* A tanúk többsége viszont, akik a vádlottat közelebbről ismerték, annak semmi *„bűvös bájos voltát”* nem tudták, se nem hallották, hanem olyannak ismerték,

24 USzL. II/11. 67–67.

25 Uo. II/11. 63.

aki mindig „*emberségesen viselte magát.*”²⁶ Az ügy azonban ezzel nem zárult le, hiszen máréfalvi Nagy Pál (aki mellesleg a Szék ismert prókátora volt), mint felperes, 1632-ben még mindig egy kisebb seregnyi tanúval bizonygatta Telekfalvi Imre alperessel szemben, hogy a leánya, Erzsók, nem boszorkány...²⁷

1630-ban Keresztelő Szent János napja (jún. 24.) körül a felperes Ugron Pál ábránfalvi nemes ember jobbágya, bencédi Nagy Mihályné Anna képében perelte ugyan Bencédben lakó Nagy Mártont és feleségét, Katát. Az alpereseket azért kellett citáltatnia a királybíró pecsétjével a felperesnek, mert „*nem tudatik mi okáért az meg nevezett [...] asszonyt [...] az egyik peres, Nagy Márton, gyalázatos szókkal illette, bűvös bájjosnak, kuruzslónak mondotta, szidta. [...] azt mondta, hogy az nőtlen legények gatyájában bogos cérnát és gyökeret is varrott. Viszont az felesége, az ura, Nagy Márton kurvájának szidta.*” A megrágalmazott kész volt tisztességét megvédeni és követelte, hogy vádlói állításukat bizonyítsák. Ha pedig ezt nem teszik, a törvény értelmében „*ki vonattassék nyelvek.*”²⁸

1635-ben Szent Mihály napja (szept. 29.) a felperes, csekefalvi Jeddi János veres drabant felesége Kata képében indult perbe az alperes, ugyan csekefalvi Kádár Mihály feleségével, Borbálával, mert feleségét „*nyilván való boszorkánynak, kurvának*” szidta. A felperes férj felesége becsületéért kész volt perelni („*kész vagyok magamat valamivel jámbor szokta magát menteni*”) és „*törvényt kért*”, hogy asszonya ártatlanságát bizonyíthassa.²⁹

1638. július 20-án Vágásban, a nemes Vágási János házánál bevett tanúvallomások többjéből az derül ki, hogy a korabeli néphit szerint, Udvarhelyszéken a boszorkányok *asagon* (= aszagon, pemeten, sütőkemence-seprűn) jártak, azaz repültek.³⁰

A peres iratokban, ritkán ugyan, de előfordult az is, hogy férfiút vádoltak boszorkánysággal. Mi magunk egy esettel találkoztunk. 1639-ben, Szent Jakab apostol napja (júl. 25.) körül máréfalvi nemes Nagy Istvánt, ugyan Máréfalván lakó nemes Bancsi Mihály egyházi személy

26 Uo. 64–65.

27 Uo. II/12. 22.

28 USzL. II/11. 23.

29 Uo. II/14. 277.

30 EMSZT. I. 534.; USzL. II/15. 120.

(„ecclesiastica persona”) szidta a háta mögött boszorkánynak. Alighanem csupán csak azért, mert ugyanannak a máréfalvi Nagy Pálnak volt a fia, akinek a lánya, Erzsók, már korábban a boszorkányság gyanújában keveredett.³¹ Máskülönben a korabeli Máréfalván rendmásra feltűnt a boszorkányság vádja. 1640-ben a felperes máréfalvi Miklós Judit nemes asszony azért citált törvény elé alperesként három férfit (máréfalvi János Ferencet, Oláh Pétert és Albert János gyalogpuskásokat), mert azok még 1635 pünkösdjében azzal rágalmazták meg, hogy „nyilván való boszorkány”. A felperes szerint a konkrét vád az volt, hogy az egyik alperes, Albert János leánya ő miatta halt meg („Az Albert János leányát én étettem [= mérgeztem] volna meg s az én cselekedetem miatt holt volna meg”). A felperes követelte az alperesektől, hogy bizonyítsák a „rajta tött” rágalmazást, ellenkező esetben rossz hírbe hozásáért a Szék előtt fog perelni.³²

1640 farsangjában bögözi Jancsó Ferencnéet vádolták azzal, hogy „bűbájt cselekedett az urán, Jancsó Ferencen”, minek következtében az esze felejtett, vagyis „bolyókás” (= félkegyelmű) ember lett. Vádolták az asszonyt lopással és házasságtöréssel is. Sőt az egyik tanú, Szász János (35), Mihályi János jobbágya szerint az előző férj (Hajdú István) azt mondta egyszer neki, hogy „a mia[tt] az asszony mia[tt] kell neki meg halni”. Egyesek szerint Jancsóné szívesen eljárt a kocsmára is, idegen férfiak társaságában. Folyó év február 8-án Bögözben, nemes Benkő György házánál 71 falubeli tanút hallgattak ki az ügyben a felperesek (Jancsó Pál lófő, a Ferenc testvérbátya,³³ és Simó István veres drabant) kérésére. Az alábbiakban egyik-másik tanú részletekbe menő vallomásából idézünk néhány érdekes szövegrészt.

Nagy Fosztó Jánosné Erzsébet (40) lófő asszony azt vallotta, hogy Jancsó Ferenc azután lett félkegyelmű, miután a feleségével összeveszett („Én soha bizony nem tudom, hogy Jancsó Ferenc ilyen esze felejtett lőtt volna, hanem az óta, mióta az feleségével össze veszték.”). Pletykálták azt is, hogy asszonya félrejár. Ő is hallotta Tót Lukácstól, „hogy egy fekete zekés legény egy asszony embert hóna alá fogott volt s úgy menének az Jancsó Ferenc háza felé.”

31 Uo. II/16. 86.; SzOkI. ú. s. 251.

32 Uo. II/17. 157.

33 SzOkI. ú. s. V. 240.

Mihályi Jánosné Anna (35) lófő asszony is hasonlóan vallott („*Én nem tudom soha, hogy Jancsó Ferenc ilyen esze felejtett lött volna, hanem csak azóta, hogy a feleségével össze veztek*”). Hallotta Jancsó Ferencről, hogy a felesége „*hurkát süített vala*” és kislányától küldte az asztalára, s ő „*az óta gomolyodék eszében úgy meg.*” Azt is elmondta Jancsó Ferenc, hogy „*mikor az dolog rajta történt*”, vagyis amikor felesége a rontást hozta rá, „*az szoknyáját levetette [...] estve, éjjel háromszor megkerülte a házat belől és a padlót seprette vele, a szoknyájával*”. A tanú Jancsó Ferencné parázna voltáról is tudott („*Hallottam azt is, hogy Udvarhelyt a [konty] tőjét elvesztette volt s maga Alárd Farkas mellől költ fel.*”). Ezt a vétkét az asszony sem tagadta, sőt másoknak is elmondta. „*Veres István kapuja előtt valánk egyszer – vallotta egy másik tanú, Szabó Péter (40) gyalogpuskás – Veres Istvánnal együtt, oda jöve Jancsó Ferencné s monda [...] nem tagadom, hogy Udvarhelyt nem vétkeztem, mert Alard Farkas urammal fényes nappal vétkeztem egyszeriben (= egyszeri alkalommal).*”

Tóth György (55) lófő Jancsó Ferenc „nyavalyája felől” maga is hallotta a szóban forgó férfitől, hogy „*egy éjjel mind főzött [a feleség] egy csiporban valamit, s egy kalánnal rea öntött benne [...], a szoknyáját is levetette magáról s rea rázta az urára. Az után a tűzbe is rázta s az után vötte fel és az után feküdt le is.*”³⁴

Zsigmond Mihályné Anna asszony (65) Jancsó Ferencné fiától azt hallotta, hogy „*Mihály Boldizsár az anyjához ment és az anyjával együtt feküdt, együtt vétkeztek*”. A tanú arról is tudott, hogy Jancsóné úgy „*megtomboltatta*” (= táncoltatta) az urát, hogy az sároson ment haza.³⁵

Mihályi Ilona (15) lófő rendű lány látta egyszer, mikor házuknál kocsmán bort árultak, Jancsó Ferencné együtt ivott szolgáljukkal, Bernárd Jánossal „*s meg is részegülének*”. Később, mintegy félóra múlva, viszontlátta őket a szilvákertben, hová Lovász Bálintné leányával ment szilvát szedni. Bernárd János és Jancsó Ferencné mihelyt meglátták őt, nyomban szétrebbentek („*ketten kétfelé futának*”). Az asszony búbájossága felől a lány elmondta, hogy „*mikor az törvényre akarnak vala menni*”, hozzuk ment Jancsó Ferencné, mert az anyja náluk hált akkor éjjel, s mivel nem kötött az alkalomhoz illő „*fejér előruhát*”

34 USzL. II/17. 118.

35 USzL. II/17. 118.

(= tiszta kötényt) maga elé, tőle kértek egyet, s azt kötötte az anyja Jancsó Ferencné elejébe. Jancsóné a maga előruhájának „szegeletiből” (= sarkából), a kölcsönként ruha sarkában, „egy tyúkmonynyi” (= egy tojás méretű) kerekded csomót („*el is hulla vala benne*”), míg „*az másik szegében egy poturát*³⁶ kötö, a poturát mikor oda kötö reá pökék (= köpék) s úgy kötö be, úgy menének az törvényre.”³⁷ A tanú szerint, miután anyjával együtt felkeltek, megnézték, hogy a Jancsóné kötényéből mi hullott a ház földjére, „*hát mintha szentegyházbeli por (tömjén?) lő[tt] volna, sok apró fejr vala benne, egy szál avaros (= száraz) fű es vala benne.*”³⁸

Lovász Bálintné Kata (35) asszonymnak, Farkas Ferenc jobbágynak, maga Jancsóné hengegett paráznaságáról, megnevezve azokat a férfiakat, akikkel bujálkodott. A „*maga szájából hallottam – vallotta Kata –, hogy terhes volna, de ha terhes leszen is, de nem Jancsó Ferencről, hanem Bernárd Jánostól. Ugyanakkor azt is mondá, hogy azelőtt való este Nagy Mihály a Dersi kertiben elővont vala úgymond, a Mihályi János házán alól. Azt is maga mondta énnekem, hogy a Bándi Márton fia is Bán Máté házában vétközött vele. Azt is monda Jancsó Ferencné énnekem, hogy a Zsigmond Mihályné kemencéje árnyéka alatt vonta volt elé Hunyadi Demeter és oly keményen bánt vele, hogy soha férfiú olyan keményen nem bánt vele, mint az.*” A tanú két alkalommal is in flagranti érte az asszonyt. Egyszer, amikor aratni ment „holdvilágon”, látta a „*Szerem útjánál, hogy Bernárd Jánossal a búzában együtt fekeznek (= fekszenek) vala*”. Egyszer pedig, amikor Ócfalváról jöttek négyen, Jancsó Ferencné, Oláh György, Mózes Péter és a tanú, „*Oláh György [és] Jancsóné hátra maradának ketten*”, mire Kata asszony visszatért, hogy megnézze hová lettek, hát Oláh György „*erősen bánik vele*” (Jancsó Ferencnével).³⁹

Tóásó Jánosné [Mihály] Judit (20) asszony, gyalogpuskás rend, magzatelhajtás szándékával vádolta Jancsónét. Ugyanis mikor terhes volt, az hozzá ment s monda neki: „*Vagy te goromba, hogy nem mondtottad meg nekem, mint vagyondolgod teneked, mert én olyat adtam volna neked,*

36 Poltura, poltra = fél garas, ill. hat dénár értékű váltópénz. EMSZT. X. (O–P). 796.

37 A népi hitvilágban általánosan elterjedt rosszat megelőző, elhárító gesztus. Magyar Néprajzi Lexikon. III. (K–Né). Budapest, 1980, Akadémiai Kiadó, 302.

38 USzL. II/17. 118.

39 Uo. 119.

hogy a nálad való ellőtt volna tőled”. Kevés idő múlva egy csiporban innivalót is vitt neki, s mondta, hogy igya meg; ő azonban bevitte a házba s a vakablakba tette. Jancsóné kérdőre is vonta, hogy miért nem ivott belőle, hiszen az „csak szűfű leve”.⁴⁰ Ő megmondta, nem iszik, mert magzatja sorsát „az élő Istenre” hagyja. Azután ismét egy csiporban megaludt ennivalót hozott neki, de abból sem evett, hanem csiprostól a földhöz csapta.⁴¹

Fekete Andrásné Anna (60) lófő asszony is hallotta, hogy Jancsó Ferencné „*Cruslotta*” (= kuruzsolta) *meg az urát, s azért lett esze felejtett*”. Hallotta azt is mástól, hogy „*az urán kívül mással is paráználkodnék.*”

Barabás Mihályné Erzsébet (20) gyalogpuskás asszony hallotta Mihályi Judittól, hogy „*mikor meg terhesült volt [...], ha meg mondta volna Jancsó Ferencnének, míg fele ideje eltölt, úgy cselekedett volna, hogy ellőtt volna tőle s magának, Mihályi Juditnak, semmi gondja nem lött volna.*”

Ambrus Márton (26) lófő nem emlékezett, hogy Jancsó Ferenc korábban „*esze felejtett bohókos lött volna*”, hanem ő „*mindörökké igaz tökéletes jámbor embernek*” ismerte, „*hadba is járt vele.*” Igaz, Ferenc mondta neki, „*hogy ötet a felesége meg hintezte vízzel éjjel, mely miatt fél, hogy nyomorúsága lészen.*”

Veres Istvánné Kata (24), Ugron Pál jobbágyasszonya kocsmázni látta Jancsónét két férfival. „*Lovász Bálintnit ittak, ott meg részegültek, annak utána Jancsó Ferencné hozzánk jöve két férfiúval s szállást kérének s egy kevéssé ott feküvék Jancsó Ferencné egy padon, s más padon Bernárd János. Onnét fel kelének s Udvarhelyre menének ketten.*”

Csáki Györgyné Magdolna (65) asszony, Vas Lőrinc zsellére hallotta Jancsó Ferencné fiától, hogy mondotta: „*Mihályi Boldizsár egy ingben, gatyában, övezetlen oda ment Hajdú Istvánni [Jancsóné előző uráékhoz], s az anyjával, Jancsó Ferencnével egy ágyban feküdtek s együtt háltak.*”⁴²

György Molnárné Erzsébet (60), Farkas Ferenc jobbágya látta, mikor Segesvárra volt a sokadalomban, hogy „*Mihályi Boldizsárral az szekéren feküdtek éjjel, ketten.*”

40 Szurokfű vagy vadmajoránna (latinul *Origanum vulgare*). Közkedvelt fűszer- és gyógynövény. Lásd: <http://www.egeszsegtukor.hu/gyogynoveny-lexikon/szurokfu.html>

41 Uo. II/17. 119.

42 Uo. II/17. 119.

Csiki Márton (40), Farkas Ferenc jobbágya vélni látta Jancsónét egy legénnyel: „*Mihályi Mihálytul jövék ki egyszer egy este sötétbe – vallotta –, tekinték a kert mellé a Jancsó Ferenc háza fele, hát egy asszony fekszik a kert mellett, hanyatt. Látám, hogy egy legény fekszik a lába között s keményen bánik vala az asszonnyal, engem meg látának és fel kelének, én mondtam nekik, ne hagyjátok dolgotokat, mert én oda nem megyek, [...] meg nézém az asszonyt, hogy ki lehet s hát Jancsó Ferencné.*”⁴³ Többé-kevésbé hasonlóan vallott a fent leírtakhoz a felperesek kérésére előállt többi tanú is. Az ügy pikantériája viszont az, hogy az alperes Jancsó Ferencné lófő asszony tanúi (33 személy) közül, akiket ugyanaznap hallgattak meg Bögözben, a Szabó Boldizsár házánál, senki sem tudott semmit arról, hogy az asszony rossz életű lett volna, vagy valami „býbayt” cselekedett volna az ő urán, Jancsó Ferencen.⁴⁴

1641 márciusában sándorfalvi Szász Istvánnét, Annát vádolták házégetéssel, bűbájossággal. Folyó hó 14-én, Telekfalván, a nemes Kovács András házánál 35 tanú tett vallomást a bírák előtt, de közülük senki nem mondott semmi terhelőt az asszonnyra. Senki sem tudott arról, hogy „*Szász Istvánné égetéssel fenyőgetött volna valakit*”, gonoszságát, bűbájosságát sem tudták.⁴⁵ Burján Tamás (40) telekfalvi gyalogpuskás, aki bejáratos volt Szász Istvánné házához, annak soha semmi gonoszságát nem látta, de amint beszédéből eszébe vette, úgy ítélte meg magában, hogy „*nincs teljes esze Szász Istvánnénak*”. Birtalan Ambrus (40) telekfalvi gyalogpuskás elmondta, hogy egykor, amikor Szász Istvánnénak aratott volt, beszéd közben előhozódott az „*az féle boszorkányság*”. Szász Istvánné mondta, hogy ő azt megtanulhatta volna, de sohasem tanulta, s nem is tud semmit hozzá. A tanú sem tudta „*semmi bűvös bájosságát*” az asszonnyal, s azt sem hallotta, hogy valakit házégetéssel fenyegetett volna.⁴⁶ Folyó év Keresztelő Szent János napja (jún. 24.) körül a Kénosban lakó Kovács Ferencné Erzsébet drabant személynek azért kellett citáltatnia (= megidéztetnie) Máté Györgyöt, szintén kénosi nemes személyt, mert az a megírt esztendőben Úrnap tájban az ő becsülete ellen feleltetett („*Úgy veszem eszemben, hogy azt kérdőztette, hogy tudják-e bűvös bájosságomat.*”)⁴⁷. Szent Jakab

43 Uo. 120.

44 Uo. II/17. 117.

45 Uo. II/19. 255–255.

46 Uo. II/19. 256.

apostol napja (júl. 25.) körül a felperes udvarhelyi nagyobbik Kovács István a felesége képében citáltatta az alperes udvarhelyi nagyobbik Kovács János nemes embert, mert az a feleségét „*minden jó ok nélkül diffamálta* (= rágalmazta), *boszorkányosnak szidta*”.⁴⁸

1642-ben Szent Mihály napja (szept. 29.) körül a felperes Szombatfalvi János prédikátor felesége, Orsolya azért citálta törvényre az alperest, köbölkúti Szántai Mihályt, Lorántffy Zsuzsanna fejedelemsasszony jobbágyát, mert azzal rágalmazta, hogy ő bűbájos volna, és „*sok kuruzslásokat, cérna bogzásokat*” művelt volna.⁴⁹ Folyó évben keletkezett az a töredékes tanúvallatás is, amelyben 12 [sándorfalvi] tanú vall egy fogoly asszonyról, akit égetéssel, lopással, boszorkánykötés készítésével, rontással vádoltak. Kiletére ugyan nem derül fény (mi arra gyanakodunk, hogy a fennebb már említett Szász Istvánnéról van szó), de arra igen, hogy többek közt értett az emberek nyelvének megkötéséhez is. Az egyik tanú szerint, mikor az ura „*szabadságot keres vala*” (a jobbágyságtól meg akart szabadulni), azt mondta az asszony, hogy adjon „*egy szál süritött cérnát*” neki, s olyat csinál, hogy az urát nem bánthatja nemes ember, „*haragot sem szól neki, meg köti száját*”.

Kopa Mártonné Anna (25) a bíráknak elmondta, hogy Szőke Ferencni volt, mikor a fogoly asszony lánya odahozott „*egy ruhába kötve rüt, undok, ocsmány, egy szál bogozott, kötözött cérnát, s Szőke Ferencnének adá*”, aki azt mondta, hogy az arra való, hogy a perüket, amelyet egy oláhfalvi emberrel folytatnak, megnyerhessék. A tanú azt is hallotta a fogoly asszonytól magától, hogy ha Szőke Ferenc neki 25 pénzt ad, olyat csinál, hogy az a perét nem veszi el.

Barla Lőrinc 16 éves szolgálólányát a fogoly asszony bosszúból (mert haragudott rá) megfenyegette. Azt mondta, hogy „*nagy füvet ás*” rá, hogy se az asszonyát, se mást ne szolgálhasson.

Toma Jánosné Zsófia (56) azt vallotta, hogy a pincéjéből „*az sert*” a fogoly asszony lopta el, mikor pedig aratni voltak, két úttal is lopott el egy forintot a házuktól, de addig fenyegették, hogy visszaadta. Egy felső inget is lopott el, de azt is visszaadta. Egy kötényét is ellopta, de amikor kérte vissza, a fogoly asszony megfenyegette, hogy „*bizony az házban égeti*”. A tanú háza zsúpjában talált is szentet, „*de meg aludt*

47 Uo. II/20. 131.

48 Uo. II/18. 61.

49 Uo. II/19. 6.

vala”. Azt is tudta Tománé, hogy a Szőke Ferenc pénzét is ez a fogoly asszony lopta el.⁵⁰

Kopa Jánosné Ilona (40) azt tudta, hogy „egyszer a Szőke Ferencné szalonnájában egy nagydarabot leszelt a fogoly asszony. Keresni kezdék s ott a kemence tövéén találták meg”, de az asszony onnan is elvitte, semmit nem tudtak ellene tenni.

Szőke Ferencné Dorottya (40) hallotta a fogoly asszonytól, hogy azt mondta, „ő úgy meg tudja az embert kötözni, hogy sem lábát, sem kezét nem mozdíthatja meg reá”.

Mester Orsolya (40) hallotta, hogy a fogoly asszony gyűjtotta volt fel a Mester János házát, de ő nem látta.

Mester Jánosné Orsik (25) azt is hallotta az asszony szájából, hogy „az kinek peri volna, ha neki fizetne, olyat cselekednék, hogy nem nyernék meg, ha tüzes házba mehetné”.⁵¹

1643-ban, Szent Ferenc napja (máj. 25.) körül, Homoródalmáson lakó Kenyeres Márton homoródszentpáli tiszttartó oklándi Rákosi András, nemes Rédei Jánosné Kornis Margit asszony jobbágya képében azért hívta törvényhez ugyan Oklándon lakó veres drabant renden lévő Benedek Jánosné Katát, mert arra gyanakodott, hogy a már megírt Rákosi András György nevű fia haláláért Kata asszony a felelős. Ő „adott volna olyat neki, hogy az miatt történt volna halála”, mely dologról a tiszttartó kész volt bizonyítani. Tudott arról, hogy az asszony farkasgombát keresett és almát is adott a meghalt jobbágynak, „mely almát az jobbágy meg évén mindjárt meg betegedett, és abból az ágyból nem is költ fel, hanem vége lett az ő életének.” A tiszttartó gyanúját csak fokozta, hogy a gyanúsított asszony állítólag értett a tehén tejének megszaportásához is („másokat is tanított arra, hogy ásson sót az kapuja közi, hogy hadd járjon átal az tehén rajta, és elég teje legyen az tehénnek.”).⁵² Folyó év Szent István király ünnepe (aug. 20.) körül Basa Péter és felesége, Barbara asszony adófizető személyek azért citálták Lakatos Mártont és feleségét, Barbara asszonyt a törvény elé, mert az utóbbi felesége Basa Péternét megrágalmazta, „nyilván való kurvának és boszorkánynak szidalmazta mások hallásokra.”⁵³ Október 18-án és 25-én

50 USzL. II/19. 302.

51 Uo. 302.

52 Uo. II/20. 82.

53 Uo. II/20. 107.

összesen 58 személy tett vallomást Malomfalván ugyancsak egy fogoly asszony ügyében, akit Horvát Annának hívtak. A vád paráznság és boszorkányság volt, valamint olyan szerelmi varázslatok üzése, amelynek célja az volt, hogy megszerezze a magának kiszemelt férfit.

Hadnagy Ferenc (40) malomfalvi nemes szerint a perbe fogott asszonynak gyermeke lett, de nem tudnak arról, hogy ura lett volna. Hasonlóan vallott Antal Tamás (60), malomfalvi gyalogpuskás is: *„Tudom azt, hogy annak az fogoly asszonynak, az kit mi Horvát Annának hívunk, lött vala gyermeke, de kitől való volt, azt nem tudom, de azt tudom, hogy nem hütös urától való volt, mert hütös ura nem volt.”* A bírák elé állított tanúk többsége hasonlóan vallott, mint az első tanú.⁵⁴ Érdekfeszítő, részletekbe menő vallomást tett azonban ügyében bencédi Sófalvi Pálné Erzsók (25), malomfalvi Hadnagy Mátyásné jobbagya, aki az asszony „egyetmása” (= holmija, ruhaneműje) között a boszorkányság kellékeit is megtalálta (ezeket bizonyítékként a „Szék eleibe” vitték).⁵⁵ *„Az mely asszony most fogva vagyon – vallotta Erzsók – Horvát Annoknak az kit hívnak, lakék nálunk, s egy fésűt kértem vala egyszer tőle, s annak utána nem vala hon, s keresni kezdém az fésűt az egyetmása között ismét, s látám, hogy sok egyetmás, farkasgomba és egyéb kötelék vala az egyetmása között.”* Ezeket Harokály Istvánnénak is megmutatta, aki épp akkor érkezett náluk. Miután pedig megjött azok tulajdonosa, rákérdezett az asszonyra, hogy micsoda holmik vannak ott az ő ruhái között. Horvát Annok elmondta, hogy a farkasgomba arra való, hogy az malomfalvi Oláh Jánosnak vagy marhájának ártson vele. Egyszer már tett a „cibréjébe” (savanyú levesébe), de nem ette meg, hanem *„az ebnek adta volt, [de] az sem ette volt meg.”* Fakutya (fából készült csizmahúzó) is volt az asszony holmija között. Azt mondta, hogy az férjcsalogatásra való, rálépve azt kell mondani, hogy *„úgy siessen az férfiú hozzá, mint az méh siet a kosárba az lépre.”* Annok elmondta, hogy Oláh János haja fonatából metszett ő, *„s bocskor tákjában (= foltjában), inge gallérjában és melykötőjében is van nála”*. Arra kérte Sófalvi Pálnét, engedje meg, hogy nála a szénházban *„főzze az Oláh János egyetmását s kapcáját”* szerelemkeltés céljából, de nem engedte. Mivel Oláh János nem szerette viszont, Annok azt is elmondta a tanúnak, hogy *„ha*

54 Uo. II/20. 433., 435.

55 Uo. II/20. 436.

fizetéssel találna oly embert, ki Oláh Jánosnak árthatna, azt is fogadna.” Sófalviné kigyófejet is látott nála. E felől az asszony azt mondta neki, hogy *„ha ő nála az a kégyó fő [...] nem lött volna, ő eddig elveszett volna.”*⁵⁶

Harokály Istvánné Anna (40), Orbán Péter jobbágya a fenti vallomást megerősítette, elmondva, hogy Sófalvi Pálné mutatta neki a fogoly asszony holmiját, s hát abban *„farkasgomba vagy on és egy csupor is vala.”*⁵⁷

1649. Szent György nap (ápr. 24.) előtt való vasárnap a szentmihályi falubíró, Kerestély János házánál vették fel, nemes Tarcsafalvi Mihály kérésére, azt a tanúkihallgatási jegyzőkönyvet, amelyben 12 tanú vallott a fent már említett Kandó Pálné lánya, Borók bűbájosságáról.

Kobátfalvi Gergely Ferenc (50) nemes hallotta *„Kandó Boróknak olyan bűvös bájosságát, hogy békát főzött meg, azt hordozta leánykorában”* ruhába kötve. Ezért meg is fogták.

Kedei Györgyné Kata (30) nemes asszony azt tudta, hogy Borók a Palacsinta János (Ugron János jobbágya) juhainak tejét „elvette”. Mikor az érintett jobbágý ezért fenyegette, Borók visszaüzent neki, hogy őt ne fenyegetse, mert a hasára szemet vakar.

Kobátfalván lakó Bakó Andrásné Anna (40) nemes asszony elmondta, hogy Kandó Borók neki egyszer három pánkót adott. Ő, a lánya és Daniel Ferencné ettek belőle s *„mindenik rosszul volt bele”*. Bakóné úgy elhidegült az urától, hogy csaknem elhagyta miatta. Danielné szintén. Mikor egy lovukat ellopták, Anna asszony Borókot hívta magához, hátha segíthetne rajtuk. Az *„kerestete egy új csuprot, három diót, három mogyorót.”* A lónak a fékit és a csuprot egybefogta, s háromszor megkerülte a házat belül, s az udvart is, miközben a diót zörgette a csuporban. Azt is monda, felel róla, hogy *„megjön az ló”,* vagy legalábbis hallanak felőle.

Orbán Máténé Erzsók, kobátfalvi Gáspár Mihály jobbágya elmondta, hogy mikor együtt arattak, a búzában *„rosanicat”* (= rozsnyikát)⁵⁸ találtak. Borók azt tanácsolta neki, hogy szedje le s tegye el, mert idővel hasznát veheti. Hetet törjön meg benne, igya meg, s gyereke nem lesz.⁵⁹

56 Uo. II/20. 435–435.

57 Uo. II/20. 437.

58 Rózsnyák (gajdovány, szédítő vadóc). EMSZT. XI. (R–Száj). 561. Lásd még: <http://lexikon.katolikus.hu/K/konkolyperje.html>

59 USzL. II/24. 205.

Farkas Kelemenné Kata (35) Kobátfalván lakó Gáspár Ferenc jobbágya elmondta, hogy egy alkalommal Galambfalvára „az nézőhöz” mentek Kandó Borókkal. A néző azt mondta Boróknak, hogy „*Neked urad vagy, de az másik feleségéhez ment.*” Kijöttek onnan s Borók azt mondta: „*Vagy akar, vagy nem, de harmadnapra hazajön.*” A tanú szerint „*haza is jöve az ura harmadnap. Olyan vala az lova, ha az vízből vontuk volna ki.*”

Farkas Kelemen (45), Gáspár Ferenc jobbágya csak annyit tudott, hogy Borókot bűvös bájosságáért „*fogva hordozák*”. Mátyás Deák szabadította meg.

Jakab Kovácsné Anna (50), Ugron János jobbágya, Szentmihályon lakó azt mondta el, hogy Kandó Borók arra tanította, olyat ad neki, aminek segítségével az urától hamar megválhat. Adott is, de ő nem adta az urának. Borók egy csehérfalvi asszonynak is adott olyat, „*hogy az ura meg holt*”. Fizetségül felszedett párnahajat, gyolcsinget s pénzt kapott. Békát is vitt Borók Jakab Kovácsnénak, hogy az urának adja „*az levét meginnia*”, de ő nem adta az urának.

Gálfi Boldizsárné Erzsók (40) kobátfalvi nemes asszonynak is mondta Borók, „*hogy olyat ad, hogy gyermeköm nem leszön.*”

Nagy Péter, Bencédben lakó drabant hallotta Kádár Mihálytól, hogy Borókot Tarcsafalvi Pál boszorkánynak szidta, kiáltotta ki, s ő nem tagadta, sőt azt mondta, hogy az. A tanú szerint, Borók értett a lovak lábának kitekeréséhez is.

Fodor Mihályné Erzsók (20), Gáspár Ferenc jobbágya állította, hogy Kandó Borók tanította arra, mit cselekedjék, hogy az ura hozzá „édesedjék.”

Pakot Ferenc (20), Szentmihályon lakó drabant is azt vallotta, hogy Kandó Borók értett a szerelmi kötésekhöz. A tanú Boróktól hallotta, hogy ha egy lánnyal és legénnyel „úgy cselekszik”, azok menthetetlenül egymásba szeretnek, és azon lesznek, hogy mihamarabb összeházasodjanak.⁶⁰

*

Nos, terjedelmi okok miatt zárjuk a jegyzőkönyvek további ismertetését. Véleményünk szerint a tanúkihallgatásokból („boszorkányperek-

ből”) kiragadott és fent közölt „történetek” így is bőségesen elegendőek arra, hogy bepillantást engedjenek a laikus olvasó számára egy lokális közösség (Udvarhelyszék) boszorkányokkal kapcsolatos, színes hiedelemvilágába. Jelezzük azt is, hogy kutatásunkat nem tekintjük véglegesnek, lezártnak, és reméljük, hogy a témára egyszer majd visszatérhetünk a *Székelyföld* folyóirat hasábjain is.

